

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА  
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ  
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки  
Рівненського державного гуманітарного університету

**Випуск 37**

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

**ББК 74.20**

**О - 59**

**УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379**

**Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти:** Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

#### **РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

**Головний редактор:**

**Пальчевський Степан Сергійович** – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

**Заступник головного редактора:**

**Янцур Микола Сергійович** – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

#### **ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:**

**Бех Іван Дмитрович** – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

**Вербець Владислав Володимирович** – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

**Воробйов Анатолій Миколайович** – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

**Дем'янчук Анатолій Степанович** – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

**Карпенчук Світлана Григорівна** – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

**Коваль Ганна Петрівна** – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

**Литвиненко Світлана Анатоліївна** – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

**Лісова Світлана Валеріївна** – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

**Малафійк Іван Васильович** – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

**Мітюров Борис Никифорович** – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

**Павелків Роман Володимирович** – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

**Павлютенков Євген Михайлович** – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

**Пасічник Ігор Демидович** – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

**Поніманська Тамара Іллівна** – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

**Савчин Мирослав Васильович** – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

**Терещук Григорій Васильович** – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

**Тищук Віталій Іванович** – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

**Ямницький Вадим Маркович** – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 29. 03. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

конкретизируют содержание данных понятий, а также отражены проблемные аспекты сущности и классификации идентичности личности.

**Summary.** In the article the psychological analysis of the leading approaches to understanding of notions "identity" and "identification" is carried out, initial scientific positions which specify maintenance of these concepts are represented, and also the problematic aspects of essence and classification of identity of a personality are reflected.

**Keywords:** identity, identification, personality, approach, model, structure of identity.

УДК: 158: 658

Н.С. ДИМЧЕНКО

## РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МЕНЕДЖЕРА ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

**Резюме.** Стаття висвітлює психологічні особливості розвитку особистості менеджера. Автором визначені умови і фактори, що впливають на ефективність процесу розвитку особистості менеджера.

**Ключові слова:** психологічні детермінанти, розвиток особистості, ефективність керівництва, управлінське мислення, вікові зміни, сучасний менеджер.

**Постановка проблеми.** Наукові теоретичні та експериментальні дослідження (М.ВУДК:ок, Д.Френсіс, А.М.Бандурка, О.І.Гринчук, Д.І.Дзвінчук, А.М.Карамушка, Н.Л.Коломінський, Н.В.Ліфарєва, В.С.Лозниця, С.Д.Максименко, В.Д.Немцов, Г.С.Нікіфоров, О.Г.Романовський, В.С.Савельєва, Т.М.Титаренко, Л.І.Федулова, Д.М.Черваньов, Лі Якокка) свідчать про існування 25-35% резерву підвищення ефективності індивідуальної діяльності підприємців і менеджерів про безпосередній зв'язок між зниженням мотивації посадового росту і відсутністю необхідних навиків і вмінь, яких вимагає сучасна нова ситуація, між низькою ефективністю системи формування управлінських кадрів і результативністю їх діяльності. Отже, актуальність і недостатній розгляд проблеми обумовили вибір нашої теми.

Ми поставили перед собою наступну мету: виявити психологічні детермінанти, що впливають на розвиток особистості менеджера, а також умови і фактори, які забезпечують ефективність цього процесу.

У наш час стає актуальною проблема підвищення вимог до керівників і їх діяльності. Зміни, що відбуваються в сучасному світі, торкаються не лише політики, економіки, освіти, культури, соціальних відносин, але й управлінської діяльності. Вони несуть в собі як конструктивний, так і дестабілізуючий ефект, напруженість, знижують ефективність будь-якої діяльності, в тому числі й управлінської. Названі тенденції зумовили бурхливий розвиток теоретичних і прикладних досліджень в галузі психології управління, сучасний стан якої характеризується вивченням суб'єкта управління в двох самостійних напрямках: економіко-психологічному і соціально – психологічному [1;7;11;14].

У ряді робіт такі психологічні процеси, як просторові уявлення [3], управлінське мислення [6], пам'ять розглядають стосовно управлінської діяльності. Основні закономірності спрямованого формування просторових уявлень отримані шляхом вивчення уявлень у студентів [5], керівників [13], в рамках вивчення економічного мислення [15;16]. У дослідженнях виявлені вікові зміни здатності до генерування альтернатив, готовності до компромісів, послідовності, зрозумілості, логічності, креативності і т.п.[9]. В цілому, слід зазначити, що економіко-психологічний підхід до дослідження суб'єкта управління дозволив розкрити деякі закономірності формування управлінської діяльності. Він в основному орієнтований на виявлення стійких індивідуальних особливостей, які проявляються в діяльності і визначають її ефективність. В той же час недостатньо вивченим залишається характер зміни управлінської діяльності з часом, в тому числі в зв'язку з онтогенетичним розвитком особистості керівника.

Соціально-психологічні дослідження управлінської діяльності також орієнтовані на пошук сукупних стійких рис керівників, які проявляються в методах і способах взаємодії з підлеглими, що виявляють ефективність керівництва. У рамках соціально-психологічного підходу зроблені спроби розглянути можливості вдосконалення стилю керівництва, його змінність [10], цілеспрямоване формування [12]. Г.В.Щокін [15] – вважає, що сучасний менеджмент послідовно розгортається в сторону соціологізації і психологізації, а пошук шляхів активізації людського фактору в середині організації і урахування соціально-психологічних особливостей персоналу є однією з вирішальних умов підвищення ефективності діяльності будь-якої фірми. Психологію менеджменту вчений розглядає як міждисциплінарний науково-практичний напрям, метою якого є дослідження і психологічне забезпечення вирішення проблем організації в умовах ринкової системи господарювання. При цьому предметом такого науково-практичного напрямку виступають психологічні явища організацій, які включають психологічні фактори, що забезпечують ефективну діяльність менеджерів. До числа таких факторів автор відносить: психологічне забезпечення професійної діяльності менеджерів, яке включає рішення проблем професійного самовизначення особистості, їх професійної підготовки і підвищення кваліфікації; оцінка і покращення соціально-психологічного клімату, об'єднання персоналу навколо цілей організації, вдосконалення стилю і культури ділових взаємовідносин у фірмі; психологічне забезпечення довгострокових цілей організації, розробка кадрової політики, створення дієвих механізмів управління фірмою як соціотехнічною системою.

В.Г.Зазикін, А.П.Чернишов відзначають, що ефективність управлінської діяльності менеджера багато в чому залежить від суб'єктивних факторів, пов'язаних із соціальним досвідом, особистими якостями і здібностями керівника [4].

Психологічні дослідження останніх років показали, що ефективність управлінської діяльності залежить від деякої інтегральної характеристики здібностей, що називають загальною здатністю до управлінської діяльності (ЗЗУД). В соціально-психологічній літературі підкреслюється, що з точки зору загальної здатності до управлінської діяльності, хорошим є не той керівник, який задовольняє ті чи інші вимоги зокрема, а той, хто відповідає взаємовиключаючим вимогам. Загальна здатність до управлінської діяльності виступає як суб'єктивно-психологічна основа для розвитку індивідуальних здібностей [12]. Загальна здатність до управлінської діяльності характеризується наявністю умінь вирішувати нестандартні проблеми. Часто виникають управлінські ситуації, що не мають готових алгоритмів рішень. Вирішивши нестандартну задачу, керівник може швидко завоювати авторитет.

Про загальну здатність до управлінської діяльності можна судити і по вмінню менеджера мислити масштабно (якими категоріями він мислить і над якими проблемами працює, як себе усвідомлює в системі управління). Масштабно мислячий керівник – це той, хто мислить відповідно до масштабу своєї діяльності, але все-таки трохи ширше. Відзначимо, що одна з головних психологічних труднощів, з якою стикаються управлінці, що перейшли на підвищення – це приведення масштабу свого мислення у відповідність з новою посадою. Нова посада висуває і нові вимоги, що відрізняються від попередніх. У зв'язку з цим про здатність до управлінської діяльності можна судити по легкості і ефективності побудови масштабу мислення на більш високий рівень. Загальна здатність до управлінської діяльності пов'язана з умінням забезпечити самоорганізацію управлінської системи. Важливе право керівника – це самостійне вирішення кадрових питань.

Психологи відмічають, що існує стійка закономірність: сильний керівник схильний підбирати сильних підлеглих, а слабкий – слабких. У першому випадку можна говорити про позитивну, а в другому – негативну самореалізацію управлінської системи [4, с.15].

Вміння приймати рішення і здатність творчо вирішувати проблеми – важлива риса менеджера.

Дослідження свідчать, що незалежно від обраної схеми управлінської діяльності, міри її деталізації, домінування тих чи інших функцій, центральною ланкою є прийняття рішень. Прийняття рішень здійснюється на всіх етапах управлінської діяльності і як би пронизує всі її функції, починаючи з постановки цілей і задач, закінчуючи контролем.

У психологічному плані прийняття управлінського рішення розглядається як вольовий акт, результатом якого є формування тої чи іншої цілі і засобів її досягнення.

Вчені підкреслюють [3;5;6;9;14], що управлінські рішення повинні дотримуватись ряду вимог: наукова обумовленість (мається на увазі врахування об'єктивних, економічних та інших законів при прийнятті рішень, орієнтація на відповідні нормативні матеріали); директивність (управлінські рішення передбачають обов'язковість виконання); своєчасність; адресність, конкретність терміну виконання; необхідна повнота (управлінські рішення повинні включати в себе вказівки на певну ціль, основні шляхи і засоби її досягнення, порядок взаємодії, контроль виконання).

Останнім часом все актуальнішим стає вивчення постаті керівника в рамках розкриття проблем, які стосуються соціально-психологічних механізмів формування колективних суб'єктів управління (Л.С.Возняк, Г.В.Ложкін, В.В.Москаленко, Л.Е.Орбан-Лембрик, В.П.Хапілова, Г.Й.Юркевич).

Дослідження присвячені названій проблематиці, акцентують увагу на аналізі системних властивостей колективних суб'єктів управління; виявленні організаційних структурних параметрів управління; вивченні мотиваційної сфери особистості керівника і мотивації досягнень, кар'єри, винагороди; моделювання групових процесів управління; розробці принципів та програм соціально-психологічної підготовки колективних суб'єктів управління [1;8;9;10;12;16].

У даному контексті цікавим є аналіз управлінської діяльності як форми професіоналізму. Інтерпретуючи поняття професіоналізму, вчені виокремлюють головні його компоненти, такі, як активність та самостійність, які перебувають у безпосередній залежності від таких професійно-особистісних утворень, як оформленість індивідуального стилю діяльності, мотиваційна приналежність до діяльності, сформованість стилю життя особистості, прагнення до збереження та розвитку традицій професійної діяльності та тієї організації, в якій відбувається її реалізація, професійна відповідальність, спрямованість на розвиток цінностей діяльності. В дослідженнях підкреслюється, що названі характеристики стосуються і такої професійної діяльності, як управління, робиться висновок про те, що загальний чинник, від якого повністю залежав би успіх управлінської діяльності, не встановлений, саме тому доводиться шукати інтегральні чинники, які б об'єднали низку диференційованих якостей і здібностей керівника.

У контексті даного аналізу інтерес представляють розроблені Д.Френсісом вимоги до управлінської діяльності менеджера. Вивчивши політичні, соціальні, економічні і психологічні сили, які діють у розвинутих країнах і дослідивши вплив цих сил на тих, хто займає управлінські пости, англійські консультанти по управлінню виділили фактори, які впливають на управлінську діяльність:

1. Стреси, тиск і невизначеність все частіше присутні в більшості підприємств, фірм, організацій. Отже, від вмілих менеджерів вимагається здатність ефективно керувати собою і своїм часом.

2. Ерозія традиційних цінностей привела до серйозних змін особистісних переконань і ціннісних орієнтацій. Саме тому від сучасних менеджерів вимагається володіти вмінням коректувати свої особистісні цінності.

3. Є широка можливість вибору. Від менеджерів вимагається чітко визначити як цілі здійснюваної роботи, так і власні цілі.

4. Організаційні системи не в змозі забезпечити всі можливості для навчання, які потрібні сучасному керівникові. Отже, кожний менеджер повинен сам підтримувати власний ріст і розвиток.

5. Проблеми збільшуються і ускладнюються, в той час, як засоби їх вирішення часто обмежені. Тому здатність вирішувати проблеми швидко і ефективно стає все більш важливою частиною управлінських навиків.

6. Постійна боротьба за ринки збуту, енергетичні ресурси і прибуток роблять необхідними висунення нових ідей і постійне пристосування. Саме тому керівники повинні бути винахідливими і здібними, гнучко реагувати на зміни.

7. Традиційні ієрархічні стосунки ускладнюються. Отже, ефективне управління закликає до використання навиків впливу на оточуючих, не застосовуючи прямих наказів.

8. Більшість традиційних шкіл і методів управління вичерпали свої можливості і не відповідають потребам сьогодення і майбутнього. Потрібні нові, більш сучасні управлінські засоби. Менеджери повинні засвоїти інші підходи стосовно своїх підлеглих.

9. Великі витрати і труднощі пов'язані сьогодні з використанням найманих працівників. Отже, від керівника вимагається більш вміле використання людських ресурсів.

10. Зростаючі масштаби змін вимагають нових навиків, розвитку нових підходів і боротьби з можливістю власної "застарілості". Отже, менеджерам потрібне вміння допомогти іншим в швидкому вивченні нових методів і засвоєнні практичних навиків.

11. Складні проблеми вимагають об'єднання зусиль декількох людей, щоб спільно їх вирішити. Саме тому менеджер повинен вміти створювати і вдосконалювати групи, що здатні швидко ставати винахідливими і результативними в роботі [2, с.18-20].

Не дивлячись на велику кількість психологічних концепцій і робіт по теорії організації й управління, експерти вважають, що ні одна з них не є універсальною. У той же час успішний розвиток на протязі тривалого періоду економіки Японії спонукав вчених і практиків різних країн уважно вивчити механізми і причини, за рахунок яких забезпечується висока ефективність виробництва в цій країні. Аналіз показав, що в центрі концепції управління є людина, її психофізичний, соціальний, інтелектуальний, моральний потенціал, який розглядається як найвища цінність. "Японське чудо" – це є не що інше, як втілення в життя гуманітарного підходу до організації освіти і виховання молоді, вмілого духовного збудження в людині почуття власної гідності, фірмового патріотизму, опори на національні і моральні традиції. Його стрижнем є визнання самоцінності особистості. Виходячи з цієї концепції, система підготовки і становлення менеджера спрямована на пробудження різних здібностей особистості з тим, щоб вони були в максимальній мірі використані в процесі управлінської діяльності, а людина прагнула б до розквіту фірми, в якій вона працює.

Щоб отримати сертифікат менеджера, в американських школах бізнесу майбутній управлінець повинен продемонструвати свою компетентність в наступних галузях: 1) розуміти сутність управлінських процесів, знати основні оргструктури, функціональні обов'язки і стилі роботи менеджерів; мати чітку уяву про відповідальність менеджера, про розподіл відповідальності по рівнях управління, про засоби підвищення ефективності управління; 2) знати інформаційну технологію і засоби комунікації, що необхідні для управління персоналом, вміти письмово і усно викладати свої думки; 3) бути компетентним в управлінні людьми, відборі і підготовці спеціалістів, здатних до лідерства і нормалізації ділових і особистісних взаємовідносин серед підлеглих; 4) знати особливості взаємовідносин між фірмою і її клієнтурою; 5) володіти здібністю керувати ресурсами; 6) мати здібності планувати і прогнозувати діяльність фірми з використанням засобів обчислювальної техніки; 7) вміти оцінювати власну діяльність, робити правильні висновки і підвищувати кваліфікацію, виходячи з потреб сьогодення і очікуваних змін в майбутньому [4, с.5].

Серед найбільш важливих здібностей менеджерів, що розуміються як поєднання знань, поведінки і досвіду, визначаються вміння реалізувати поставлені цілі, делегувати повноваження і відповідальність; здібності до організації і мотивації групової роботи, встановлення пріоритетів, самопізнання і самооцінки, переконання, аналітичного мислення, розпізнання найбільш суттєвих факторів, системності, обробки, формування інформації, розробки програм, виявлення тенденцій, розподілення зусиль і часу.

**Висновки.** У цілому слід зауважити, що і в теоретичному, і в практичному плані в сучасній психологічній думці щодо управлінської діяльності помітні три нові тенденції: по-перше, - це інтернаціоналізація менеджменту, колективне осмислення нових реальностей, що породжуються поглибленням міжнародного розподілу праці, створенням міжнародних систем інформації. Завдяки поширенню програм навчання менеджменту, узагальнення управлінського досвіду різних країн, широких міжнародних контактів вчених в галузі економіки, соціології, психології - управлінська мудрість все більш стає надбанням багатьох, хто її потребує; по-друге, особливості психологічних досліджень останніх років – все більше звернення до здорового глузду, простих істин, рецептів, що добре засвоюються і які доступні для розуміння і використання тими, хто несе важку ношу управління; по-третє, в багатопланових психологічних концепціях управління актуальною є постать людини, її психофізіологічний, професійний, моральний потенціал, її знання, здібності, стиль і культура

ділових взаємовідносин, особистість менеджера розглядається як найвища цінність, як носій національного світогляду. Проведений аналіз підтверджує необхідність теоретичного осмислення багатомірної особистості менеджера в динаміці, не відриваючи її від багатогранного і мінливого зовнішнього середовища.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк Л.С. Психологічні особливості професійної підготовки майбутніх спеціалістів до управлінської діяльності: Автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.05/ Київ. нац. ун-т ім. Т.Г.Шевченка.-2000.-19 с.
2. ВУДК:ок М., Френсіс Д. Раскрепощенный менеджер. – М.: МП “Дело”, 1991.- 312 с.
3. Глузман А.В. Психологическая деятельность менеджера: Учеб.– метод. пособие / А.В.Глузман, О.И.Кулиш. – К.: Пед. пресса, 2004. – 315с.
4. Зазыкин В.Г., Чернышов А.П. Менеджер: психологические секреты профессии. – М.: ЦИТП, 1992. – 165 с.
5. Казміренко В.П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молодшої людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. - №6. – С. 76-78.
6. Карпов А.В. Психология менеджмента: Учеб. Пособие. – М.: Гардарики, 2000. - 584 с.
7. Кульбіда Н.М. Особистісні детермінанти успішної професійної підготовки майбутніх підприємців: Автореф. дис. канд. псих. наук: 19.00.07 / Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. – 20 с.
8. Ложкін Г.В. Економічна психологія: Навч. посіб. – К.: ВД Професіонал, 2004. – 304 с.
9. Москаленко В.В. Сучасні напрямки досліджень в економічній психології // Соціальна психологія. –2004. - №2. – С.3-18.
10. Орбан-Лембрик Л.Е. Психология управления: Посібник. – К.: Академвидав, 2003, - 568 с.
11. Підліса І.А. Психологічний аналіз категорії життєвого шляху особистості: Автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01 / Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2005. – 20 с.
12. Хapілова В.П. Соціально-психологічні умови формування конкурентноздатності майбутніх менеджерів: Автореф. дис....канд. псих. наук: 19.00.05 / Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2006. – 19 с.
13. Уткин Э.А. Профессия менеджер – М., 1992. - 346 с.
14. Шегда А.В. Теоретичні аспекти розробки сучасної концепції підготовки менеджерів // Вища школа. –2001. - №1. – С.26-33.
15. Щекин Г.В. Практическая психология менеджмента. – К.: Украина, 1994. – 399 с.
16. Юркевич Г.Й. Психологічні детермінанти розвитку особистості менеджера: Автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.05 / Прикарпатський ун-т ім. В.Стефаника. – Ів. Франківськ., 1999. - 20 с.

**Резюме.** В статті розглядаються психологічні особливості розвитку особистості менеджера. Автором визначені умови та фактори, які впливають на ефективність процесу розвитку особистості менеджера.

**Summary.** The article reveals the psychological features of the development of manager's individuality. The author defines conditions and factors which influence the effectivity of the process of the development of a manager's individuality.

УДК: 159.923.32

А.А. ДОЛГИХ

#### НЕУСВІДОМЛЕНА РЕЛІГІЙНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

**Резюме.** У статті розробляється проблема ролі неусвідомлених релігійних уявлень у процесі формування життєвих перспектив особистості. Розглянута сутність неусвідомлених релігійних уявлень, показаний їхній взаємозв'язок з типологічними особливостями особистісної організації, намічені перспективи ефективного використання отриманих експериментальних даних і подальшого дослідження проблеми.

**Ключові слова:** неусвідомлена релігійність, уявлення про трансцендентне, Модель Світу, міфологія, архетип, типологія особистості.

**Постановка проблеми.** Особистість і її розвиток – одна із центральних проблем кожного з безлічі сучасних напрямків психології й психотерапії. Їй присвячені численні праці класиків і сучасників психологічної науки. Як відомо, специфіка психології взагалі й психології особистості зокрема складається у відсутності єдиної парадигми наукового знання, у безлічі різних і часто протилежних точок зору на природу особистості, рушійні сили, механізми й цілі її розвитку. У сформованих умовах життя побудова адекватних життєвих перспектив, без сумніву, є дуже важливою й складною задачею для кожної конкретної особистості. Під життєвими перспективами ми розуміємо цілісну картину майбутнього в складному суперечливому взаємозв'язку програмувальних і очікуваних подій, від яких, на думку індивіда, залежить його соціальна цінність і сенс життя. У сучасну епоху відчуження людей від своєї індивідуальності особливий інтерес становлять спроби "знайти себе" за допомогою різних релігійних та езотеричних практик, часто небезпечних для психічного й фізичного здоров'я. Людина шукає в зовнішньому світі те, що насправді є присутнім у її психіці – рушійні сили й

## З М І С Т

|                                                                                                                                                                          |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Від редакції</i> .....                                                                                                                                                | 3   |
| <b>Ямницький В.М., Литвиненко С.А.</b> Життєві перспективи особистості в контексті психології життєтворчості.....                                                        | 4   |
| <b>Петренко О.Б.</b> Гендерні відмінності формування життєвих перспектив у старшокласників.....                                                                          | 6   |
| <b>Корнієнко О.В.</b> Індивідуально-психологічні особливості психосоматичного здоров'я студентів-юнаків.....                                                             | 10  |
| <b>Безкоровайна О.В.</b> Особистісне самоствердження у контексті професійного вдосконалення і життєвих перспектив у ранньому юнацькому віці.....                         | 15  |
| <b>Артемова О.І.</b> Професійне становлення і розвиток креативної особистості майбутнього педагога.....                                                                  | 19  |
| <b>Безлюдна В.І., Осьмак Л.П.</b> Динамічні аспекти життєвої перспективи особистості у період переходу від підліткового до раннього юнацького віку.....                  | 22  |
| <b>Блинова О.Є.</b> Гендерні аспекти психологічного здоров'я.....                                                                                                        | 25  |
| <b>Бордюк В.М., Бабак К.</b> Ціннісно-смилова природа самовизначення старшокласника.....                                                                                 | 28  |
| <b>Вакарєв Є.С.</b> Психологические особенности гендерной интерпретации парфюмерных запахов.....                                                                         | 31  |
| <b>Воробйов А.М.</b> Концептуальні основи формування соціально активної особистості майбутніх вчителів у розвиваючому виховному просторі педагогічного університету..... | 36  |
| <b>Галецька І.І., Пендюр А.В.</b> Психологічні чинники професійної ідентифікації студентської молоді.....                                                                | 39  |
| <b>Главінська О.Д.</b> Життєві цінності особистості.....                                                                                                                 | 43  |
| <b>Демчук О.О.</b> Соціально-психологічна компетентність особистості та її психологічні прояви.....                                                                      | 46  |
| <b>Дружиніна І.А.</b> Феномен ідентичності та ідентифікації в руслі сучасних психологічних досліджень.....                                                               | 48  |
| <b>Димченко Н.С.</b> Розвиток особистості менеджера як психологічна проблема.....                                                                                        | 52  |
| <b>Долгих А.А.</b> Неусвідомлена релігійність особистості як психологічний феномен.....                                                                                  | 55  |
| <b>Завгородня О.В.</b> Питання ціннісного становлення художньо обдарованої особистості.....                                                                              | 58  |
| <b>Завгородня О.В., Курганська Л.О.</b> До проблеми збереження психологічного здоров'я дитини.....                                                                       | 64  |
| <b>Ісасва Є.С.</b> Вплив хвороби на становлення життєвих перспектив особистості.....                                                                                     | 70  |
| <b>Івашкевич Е.З.</b> Методологічні засади підготовки практичних психологів у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації.....                                   | 73  |
| <b>Камінська О.В.</b> Психологічний аналіз феномену самоставлення в юнацькому середовищі.....                                                                            | 78  |
| <b>Кардаш Г.М.</b> Моральне вдосконалення студентської молоді у контексті життєвих перспектив.....                                                                       | 83  |
| <b>Кашпур Ю.М.</b> Наукова інтерпретація узагальнених гендерних та сексуальних стереотипів: їх вплив на розвиток фізичного образу „Я” підлітка.....                      | 86  |
| <b>Кобильнік Л.М.</b> Динаміка особливостей самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів.....                                                           | 89  |
| <b>Ковалевич В.В.</b> Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив у контексті естетичних цінностей.....                                         | 94  |
| <b>Корчакова Н.В.</b> Самопрезентаційна складова монологічного виступу.....                                                                                              | 97  |
| <b>Косарєва О.І.</b> Вплив подружніх стосунків на особистісний розвиток дитини.....                                                                                      | 100 |
| <b>Кириченко Н.А.</b> Переживання буденності як елементарна форма життєтворчості особистості в юнацькому віці.....                                                       | 103 |
| <b>Кравчук М.М.</b> Формування особистісного цілепокладання, як елемента життєвої перспективи підлітків з девіантною поведінкою.....                                     | 109 |
| <b>Мазяр В.М.</b> Особливості розвитку мислення школярів на уроках світової літератури.....                                                                              | 113 |
| <b>Марковець Г.В.</b> Критерії трансперспективної діагностики особистісного зростання і соціальної спроможності сучасної людини у розумінні практичних психологів.....   | 116 |
| <b>Марковець Л.М.</b> Динаміка моральних цінностей майбутніх психологів як показник їх особистісного зростання у процесі професійного становлення.....                   | 120 |
| <b>Матейко-Калиний Н.М.</b> Особливості емоційного реагування на життєві ситуації у дітей, які мешкають в зоні посиленого радіоекологічного контролю.....                | 127 |
| <b>Мешко Г.М., Мешко О.І.</b> Формування компетентності здоров'я збереження майбутніх учителів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.....                  | 130 |
| <b>Михальчук Н.О.</b> Культурологічно орієнтоване навчання студентів іноземної мови.....                                                                                 | 133 |
| <b>Назарець Л.М.</b> Пізнавальний інтерес як складова самосвідомості підлітків.....                                                                                      | 138 |
| <b>Ніколайчук Г.І.</b> Загальні моделі породження вислову у структурі мовленнєвої діяльності.....                                                                        | 141 |
| <b>Ніколайчук І.О.</b> Проблема авторських новотворів у парадигмі породження та сприймання вислову.....                                                                  | 146 |
| <b>Оселедько О.О.</b> Цілепокладання як чинник професійно-особистісного зростання майбутніх практичних психологів на етапі вузівської підготовки.....                    | 151 |
| <b>Островська О.І.</b> Професійний діагноз як складова багатоаспектного психологічного діагнозу при параноїдній шизофренії.....                                          | 154 |
| <b>Осьмак Л.П.</b> Психологічні особливості життєвої перспективи вагітних жінок.....                                                                                     | 157 |
| <b>Павелків В.Р.</b> Теоретичний аналіз головних підходів до дослідження агресії та агресивної поведінки.....                                                            | 161 |
| <b>Панасюк М.М.</b> Шляхи пониження рівня навчального стресу в студентів.....                                                                                            | 166 |
| <b>Пісоцький О.П.</b> Тренінг базових когнітивних стилів майбутніх психологів як чинник їх професійного                                                                  |     |

|                                                                                                                                                                                    |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| самовдосконалення.....                                                                                                                                                             | 169 |
| <b>Поліщук Н.В., Панченко М.С., Панченко І.М., Мосісвич О.С.</b> Загроза духовного зубожіння молоді.....                                                                           | 173 |
| <b>Попчук О.В.</b> Професійна культура менеджера: проблеми та перспективи формування.....                                                                                          | 176 |
| <b>Потапчук Т.В.</b> Підготовка студентів до роботи з хоровим колективом.....                                                                                                      | 179 |
| <b>Прокоф'єва О.О.</b> Вплив неконструктивних настанов на готовність до особистісного зростання майбутніх педагогів.....                                                           | 182 |
| <b>Розова Т.М.</b> Професійна спрямованість як умова розвитку комунікативних здібностей у майбутніх психологів.....                                                                | 188 |
| <b>Романюк В.Л.</b> Біоетичні аспекти онтогенезу особистості.....                                                                                                                  | 193 |
| <b>Рудюк О.В.</b> „Реконструкція” суб'єктивного психологічного простору безробітних методом багатомірного шкалювання.....                                                          | 196 |
| <b>Рудь Г.В.</b> Особливості емоційного забарвлення ментальних карт життя старшокласників та студентів.....                                                                        | 199 |
| <b>Савуляк В.О.</b> Формування образу майбутньої професійної діяльності як детермінанта особистісного розвитку.....                                                                | 206 |
| <b>Сеньовська Н.Л.</b> Саморегуляція як засіб професійного всамоудосконалення вчителя.....                                                                                         | 209 |
| <b>Сеньчук О.В.</b> Прояви психологічних труднощів студентів у процесі вивчення іноземної мови та шляхи їх подолання.....                                                          | 212 |
| <b>Скляр П.П.</b> Формування управлінської культури інженера як ймовірна складова трансформації його професійної підготовки.....                                                   | 215 |
| <b>Смалько М.Ф.</b> Поняття „норма” у розумінні музичної обдарованості.....                                                                                                        | 219 |
| <b>Співак В.І., Гаврилов О.В.</b> Особливості консультування старших школярів з питань самовизначення, вибору професії та життєвих планів.....                                     | 222 |
| <b>Сторож О.В.</b> Теоретичний аналіз життєвого шляху особистості за регулятивно-детерміністською концепцією.....                                                                  | 225 |
| <b>Сулжук А.Ф.</b> Професійний особистісно-орієнтований підхід у підготовці конкурентоспроможного фахівця.....                                                                     | 229 |
| <b>Турецька Х.І.</b> Аналіз підходів до розуміння ідентичності у психологічній науці.....                                                                                          | 232 |
| <b>Уличний І.Л.</b> Особливості реалізації профорієнтаційного проекту у навчально-виховному процесі школи.....                                                                     | 236 |
| <b>Ульяновська Л.П.</b> Використання активних методів навчання у підготовці майбутніх хормейстерів.....                                                                            | 241 |
| <b>Фалько Н.М., Вовчак Н.А.</b> Використання соціально-психологічного тренінгу у роботі практичного психолога з акцентуйованими підлітками.....                                    | 244 |
| <b>Хупавцева Н.О.</b> Формування комунікативних умінь педагога.....                                                                                                                | 247 |
| <b>Чорнописка О.П.</b> Динаміка ставлення чоловіків та жінок до дошлюбних та позашлюбних сексуальних стосунків у США, СРСР, Росії, Україні, Німеччині у другій половині 20 ст..... | 251 |
| <b>Юрченко В.М., Волощук О.О.</b> Професійний стрес як негативний фактор вдосконалення педагогічної діяльності.....                                                                | 254 |
| <b>Юрченко В.М., Грищук М.М.</b> Вікові кризи у дітей та підлітків у контексті формування їх до невротичних станів та життєвих перспектив.....                                     | 257 |
| <b>Ягьяєва С.В.</b> Професійна само ідентифікація майбутніх психологів як форма вияву особистісного зростання.....                                                                 | 261 |
| <b>Яцюрик А.О.</b> Розвиток суб'єктності особистості в процесі читання художньої літератури.....                                                                                   | 264 |
| <b>Відомості про авторів.....</b>                                                                                                                                                  | 270 |

Наукове видання

# **ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

## **Збірник наукових праць**

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 02.04.2007 р. Підписано до друку 9.04.2007 р.  
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.  
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 25/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31  
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і  
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі  
Рівненського державного гуманітарного університету  
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59      **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах  
освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного  
гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20